

שארית מנחם

אמרות טהורות, דיבורים קדושים, ערכים ומתוקים, בדרך פרד"ם
מאת כ"ק אדמו"ר הגה"ק רבי מנחם מענדיל מווישיװא זי"ע

וזאת הברכה

יצא לאור ע"י

מכון

ברכת נפתלי

להוצאת ספרי רבו"ק וצללה"ה

ע"ש הרה"צ רבי נפתלי צבי בן כ"ק

אדמו"ר רבי ברוך זצ"ל מווישיװא

מאנסי נ"י

המקבל תענוג מעבודתן של ישראל, כמו שגא' תנו עוז לאלהים (תהלים ס"ח ל"ה) ואחז"ל ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים, וע"ז אמר היא נפלאות בעינינו שהוא נפלא בעינינו ואין אנו משיגים זאת עכ"ל (ועיין קדושת לוי תזריע), ועד"ז י"ל המשך הכתוב זה היום וכו', ר"ל מה שנתן כח בישראל שיהיו בחינת "זה" בחינת דבר להמשיך השפעות טובות ולבטל דינים, עשה ה' נגילה ונשמחה בו, והנה משה רבנו ע"ה רעיא מהימנא עשה זאת הרבה פעמים, שביטל דינים והמשיך השפעות טובות, וזש"ה משה איש, ר"ל אע"פ שהיה בחינת איש דבר משפיע ומבטל גזרות רעות, מ"מ לפני מותו, כשהגיע זמנו למות לא ביטל בכוחו את הגז"ד כיון שזה היה רצונו יתב"ש.

מימינו אש דת למנו. "דת למנו" אותיות תלמו"ד, הוא תורה שבעל פה שג"כ ניתן מהשמים, וע"י תורה שבע"פ מאיר עיני ישראל להבין תורה שבכתב, וזה מה שדרשו חז"ל במד"ר בראשית עה"פ ויהי אור (בראשית א' ג), זה תורה שבע"פ, דהתורה שבע"פ מאירה לתורה שבכתב, וכאמור וזה מימינו אש דת למנו, פ"י מימינו התחלת התורה שהוא בימין, שמרומי ב"ויהי אור" שהוא תורה שבע"פ, "דת למנו" אותיות תלמוד כנ"ל.

אף חובב עמים כל קדושו בידך והם תכו לרגליך ישא מדברתיך, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. ידוע מה שאיתא בספד"ק לתרין קושית התוספות (שבת פ"ח ע"א) למה נצרך כפיית ההר אחרי שאמר נעשה ונשמע, וכתבו שהוא למען יהיה לנו דין אונס דכתיב ביה (דברים כ"ב כ"ט) לא יוכל לשלחה כל ימיו, ואחכז"ל (תמורה ה' ע"א) באנוסה שכל ימיו בעמוד והחזר קאי, ולכך אפילו כשחטאו ישראל והם בגלות ה' אתנו ועתיד להחזירנו אליו, וזה החילוק בינינו לבין אומות העולם, וזש"נ אף חובב עמים אעפ"י שרחמיו על כל מעשיו, אעפ"כ כל קדושו בידך, פ"י ישראל נשענים תחת ידו יתב" תמיד, ואמר הטעם והם תכו לרגלך שכפה עליהם ההר ועי"ז יש להם דין אונס ולא יוכל לשלחה כל הימים, ע"כ תורה צוה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל. י"ל דהנה יש ב' מיני צדיקים, יש צדיק שדבוק תמיד במחשבתו בעולמות עליונים, ומחמת זה אינו חושב ודואג על דורו, ויש צדיק שאע"פ שראשו מגיע השמימה בדביקות ויחודים עליונים, עכ"ז הוא בבחי' סולם מוצב ארצה לדאוג על צרכי בני ישראל, ובמעלה זו נתברך משרע"ה שיהא איש אלהים וגם יהיה "את" בני ישראל, פ"י עם בני ישראל, ע"ד (מד"ר דברים י"א ד) מחציו ולמעלה אלהים ומחציו ולמטה איש, וכדאי' בספד"ק שהי' בבחי' וירד משה מן ההר אל העם, ובחנוך מצינו שהלך רק את אלהים, כמא"כ (בראשית ה' כ"ד) ויתהלך חנוך את האלהים, ועי"כ נלקח קודם זמנו (עיי"ש ברש"י), אבל משרע"ה חי וקיים עמנו, וזהו אשר ברך משה איש האלהים את בני, ר"ל שיהיה תמיד עם בני ישראל.

וזאת הברכה וגו' את בני ישראל. שברכם שבכל דור ודור יהיה מנהיג רוחני בבחי' איש אלהים שינהיג את בני ישראל, וזה מכוון באמרו אשר ברך משה איש אלהים את בני, היינו שיהי' איש אלהים שינהיג את בני, ויתקיים ע"י משה בעצמו, ע"ד אמרם ז"ל אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא.

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים וגו' לפני מותו. שברך את בני שכל אחד יהיה איש אלהים ר"ל ירא אלהים, לפני מותו בחי' מה שאחז"ל אבות (פ"ב מט"ו) ושוב יום אחד לפני מיתתו, וא"י בשבת (קנ"ג ע"א) שאלו תלמידיו את ר"א וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להן וכ"ש ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה, וזה ברכם משה שיהיו כל ימיהם בתשובה. (ועיין תורת חיים כאן).

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו. י"ל עפי"ד הגה"ק ממעוריש זי"ע (מובא בדברינו בפ' תבוא) שפירש (תהלים קי"ח כ"ג כ"ד) מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, ופ"י הוא ז"ל, שזה שיה' עשה "זאת", היינו שהוא כביכול בחינת נקיבה

אכן זה דוקא אם מצות אמונה נאמרה לכולם, אז שייך לשלם שכר ע"ז, והנה כדי שנוכל לומר שנאמרה לכולם אף שנאמרה בלשון יחיד, הוא דוקא אם ישראל הם באחדות, שזו הסיבה שנאמרה בלשון יחיד כנ"ל, ובזה יל"פ המשנה (עוקצין פ"ג) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז וגו', ר"ל לא מצא ברכה היינו תשלום שכר גם בעוה"ז אלא השלום, שנאמר ה' עוז, ועוז זה תורה כדאי' בזבחים (קט"ז ע"א) לעמו יתן, ע"י שיברכם בשלום באחדות ונמצא דגם להם נאמר אנכי וגו' אע"ג שנאמר בלשון יחיד.

וזהו כ"ב והם תכו לרגליך ופי' רש"י שתוכו עצמן לתוך תחתית החר והיינו שכפה עליהם הר כגיגית, ואומרו ישא מדברתיך, פי' והוא כמקשה מפני מה הוצרכו לכפיה הא אמרו נעשה ונשמע, ומתרין תורה צוה לנו משה, פי' ע"י שמשנה וישראל לא אמרו רק כל אשר דיבר ה' נעשה, ע"כ היו צריכים לכפיית החר, וזה נרמז באמרו "מורשה" קהלת יעקב, פי' שהוא כירושה הבא אף בע"כ ולא כמתנה שהיא ברצון, וא"ת ח"ו השי"ת אינו מלך ישראל כיון שאמר אנכי בלשון יחיד, עז"א ויהיה בישורון מלך שהוא ית' מלך ישראל וגואלו, ומה שאמר בלשון יחיד, הוא לסיבת בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, שהיו באחדות המביא להתגלות מלכותו יתב' בבי"א.

והם תכו לרגליך ישא מדברתיך וגו'. ידוע מאמר חז"ל (שבת פ"ח ע"א) עה"פ (שמות י"ט י"ז) ויתיצבו בתחתית החר, מלמד שכפה הקב"ה עליהם הר כגיגית וא"ל אם אתם מקבלין התורה מוטב ואם לאו וכו', וקבלו התורה מאונס, ואמר רבא הדר קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב קימו וקבלו, קיימו מרצון מה שקיבלו כבר, ע"כ אסת"ר נוט' תחילתו אונס סופו רצון, וזש"א והם תוכו לרגליך, בתחתית החר, באונס כפירש"י, אבל אח"כ ישא מדברותיך, ברצון, ישא לשון הרמה שירימו מדברותיך מתחתית החר, בבחינת מחר אנכי ניצב על "ראש" החר (שמות י"ז ט'), היינו שיהיה ברצון, ואפשר לרמז זה גם בר"ת הם תוכו לרגלותיך ישא מדברותיך שהוא ר"ת תהלי"ם, שאומרים ברצון גמור מכיון שאין חיוב על כך.

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. י"ל עפי"מ דאי' בגמ' קידושין (ל"ט ע"ב) ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ועיין בפרשת דרכים שמתרין קושיית המפרשים הלא הקב"ה שומר תורתו ואיך עובר על בל תלין שכר, ותרצו עפי"מ שנפסק בחו"מ סימן של"ט שבשליח ליכא איסור בל תלין שכר, וכיון שהתורה ניתנה ע"י שליח שהוא משה רבינו ע"ה ליכא משום בל תלין, וכיון שאין משלמין שכר בעוה"ז אנו זוכין לחיי עוה"ב, וזש"א תורה צוה לנו משה שהוא שלוחו של הקב"ה, ולכן ל"ש לא תלין, ולמה באמת ניתנה ע"י שליח, מטעם מורשה קהלת יעקב, כדי שנירש השכר לעוה"ב.

לנו משה "מורשה" קהלת יעקב, בחינת ירושה שאין לה הפסק. וזה י"ל בפשט הכתוב (שמות י"ט ה) ועתה אם שמוע תשמעו וגו' והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, ויתיישב גם כפילות הלשון "שמוע תשמעו", היינו אם "שמע" ר"ל אע"ג שאמרת נעשה ונשמע, תשמעו שנית בכפיית החר, ועי"ז והייתם לי סגולה מכל העמים שבעמוד והחזר קאי כנ"ל, ובזה יהיה ניכר הרצון השלם של הבורא ית' ששנהיה לו תמיד לעם, וע"כ רצון גימ' כ"ל האר"ן, וזה כי לי כל הארץ, פי' שרצון ה' שישאל יהיו תמיד עם סגולתו.

אף חובב עמים כל קדושי בידך והם תכו לרגליך ישא מדברתיך, תורה צוה לנו משה וגו'. ידוע שדחמ"ה פעל בתפלתו שאמירת תהלים יהיה כמו לימוד נגעים ואהלות (עיין מדרש שוחר טוב תהלים א), וזה שרומז אף חובב עמים, כל קדושי הם ישראל קדושים, בידך, פי' שחוסים בסתר כנפיק, וזה בזכות הם תכו לרגליך ישא מדברותיך שהוא ר"ת תהלים, וזש"א תורה צוה לנו משה, ר"ל שהתהלים נחשב כתורה צוה לנו משה היינו כעוסק בנגעים ואהלות.

והם תכו לרגליך ישא מדברתיך. ידוע שע"י תורה"ק אנו יכולים להתקרב להש"י, והנה הגם שעיקר התקרבות היתה צריכה להיות ע"י התורה, והוא עפי"מ דאי' שהתורה היא חלק מעצמותו כבי, מ"מ כיון שקבלת התורה היתה באונס ע"י כפיית החר, לכן זה סיבת מניעת ההתקרבות ע"י, לכך צריך גם לתפלה, ע"כ הר"ת של מלמד תורה לעמו ישראל מכון להר"ת של למה יי תעמוד מרחוק (תהלים י"א), וכן לר"ת של תכו לרגליך ישא מדברותיך, וזה שהוקשה לו מלמד תורה לעמו ישראל, וע"י היו צריכים להתקרב להשי"ת, א"כ למה ה' תעמוד מרחוק, ובא כמשיב הם תכו לרגליך ישא מדברותיך, עיין בפרש"י שעמדו בתחתית החר וקבלו התורה מאונס, ע"כ עומד ח"ו מרחוק, וע"י אמירת תהלים"ם שהוא ר"ת הם תכו לרגליך ישא מדברותיך מתקרב האדם להש"י וקרוב ה' לכל קוראיו.

והם תכו לרגליך ישא מדברתיך, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ידוע שמשנה רבנו ע"ה ברצותו ללמד סגוריא על ישראל בחטא העגל טען לי צוית ולא להם יען שנאמר בלשון יחיד אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך (עיין רש"י יתרו כ"ב), אכן אם ישראל הם באחדות כאיש אחד אין טענתו טענה דבאמת גם להם צויה, והא דאמר בלשון יחיד משום שהם היו באחדות שפיר נופל לשון יחיד. והנה ידוע מספד"ק דאף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כדאי' בקידושין (ל"א ע"ב) מ"מ על אמונה מושלמים שכר גם בעוה"ז, (וכי' כמ"פ בספרנו זה טעמים בזה),

ואצל רבנים הוא בהיפך, כיון שאינו עוסק במשא ומתן חסר לו בביתו הרבה, ובחוזן יש לו כבוד רב, וזה שבירך משה רבע"ה שמח זבולון שהוא עוסק בפרקמטיא (עיין פירש"י), בצאתך, שלא יהיה לו נושים ועגמות נפש במסחרו, ויששכר שהוא הת"ח באהלך שיהיה לו הרחבה, שיהיה לכולם טוב בכל מקום כ"ר.

עמים הר יקראו וגו'. יל"פ עפי"מ שכתב בבועז (כפ"א דאבות מט"ו) על המושג עשה תורתך קבע, דמשמעות "קבע" הוא ענין מנוחה, והוא שילמוד במנוחת הנפש במקום שקט ומרווח בלא רעש והמולה, וזה מרחיב דעת האדם ומועיל מאוד להבנה וזכרון, וזש"א עמ"ם שהוא ר"ת על מי מנוחות ינהלני (תהלים כ"ג ב), שהוא מנוחה ושלום, ועי"ז הר יקראו, היינו התורה שניתנה בהר.

וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון. ידוע שמשה רבינו ע"ה המליץ טוב בעד כלל ישראל בכל אופן שהיו, אשר יש ביניהם ד' מינים וכנגד ד' בנים דיברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע, שהם ר"ת אחרי"ת, ומשה רבע"ה נקרא ראש"ת עדה"כ וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון, וזהו טו"ב אחרי"ת דבר היינו של הבחינות שבישראל, שמרומזין באחרי"ת כנ"ל, מראשיתו, היינו ע"י ראשיתו, זה משה, והנה משה רבע"ה עשה כן כבר בראשית ימיו כשהרג המצרי שהכה איש עברי, וכמש"נ (שמות ב' י"א) איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ר"ל מאחיו של המצרי במעשים רעים בחי' בן הרשע, והוא מטעם שאעפ"י שחטא ישראל הוא (עיין סנהדרין מ"ד ע"א), וזה נרמז גם בתיבת מראשיתו הרומז למשרבע"ה כנ"ל, ומראשיתו ר"ל דכבר מראשית ימיו נהג כן. ובזה אפשר לנעוץ סוף התורה לתחילתה ולכל היד החזקה וגו' אשר עשה משה, ובפרש"י שם ששיבר הלוחות להמליץ על ישראל כידוע, לעיני "כל" ישראל ר"ל, כולם איך שהם, ובאיזה מצב שהם המליץ טוב עליהם, והסכים הקב"ה לדעתו וזה היה כבר "בראשית" דרכו.

צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. בגמ' (סוטה י"ג ע"ב) היכן מת משה בחלקו של ראובן וכו' והיכן קבור בחלקו של גד, מחלקו של ראובן עד חלקו של גד ארבעה מילין, אותן ארבעה מילין מי הוליכו, מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה ומלאכי השרת אומרים צדקת ה' עשה וגו' והקב"ה אומר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און (תהלים צ"ד ט"ז), וכן הוא במד"ר פר' ברכה (ועיי"ש בפירוש מהר"ו). ועוד אי' שם בגמ' וי"א לא מת משה כתיב הכא וימת שם וכתוב התם (שמות ל"ד כ"ח) ויהי שם עם ה', מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש, וי"ל דמי שמאמין באמת שמשה רבינו ע"ה חי וקיים, לגביו הוא חי וממליץ עליו לטובה, ובהיפך ח"ו למי שאינו מאמין אינו

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. עיין בשד"ח כללים (מע"ח) שדן איך התחייבו ישראל לקיים התורה"ק כיון שאינה דבר קצוב ולא קני, כמבואר בחו"מ (סימן ס"ב), ומשני דבמלך וכן לצבור ל"ש דבר קצוב וקונה אף שאינו קצוב, וזש"ה תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ואין אתה בן חורין להפטר ממנה מטעם שהוא דבר שאינו קצוב, עז"א ויהי בישורון "מלך", וגם בהתאסף ראשי עם יחד והם צבור ומטעם זה קנו. ודבר זה מרומז במתן תורה (שמות י"ט ה) ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו' והייתם לי סגולה וגו' כי לי כל הארץ, נתכוין לומר כי לי כל הארץ, שאני "מלך" הארץ ובמלך ל"ש דבר שאינו קצוב, וזה גם מה שאמר (שם שם ו) ואתם תהיו לי וגו' וגוי קדוש, היינו שאתם צבור ובצבור ג"כ ל"ש דבר שאינו קצוב, לכך עליכם לשמוע בקול לקבל התורה.

וזש"ה הפייטן ובאו כולם בברית יחד נעשה ונשמע אמרו כאחד ופתחו וענו ואמרו ה' אחד ברוך הנותן ליעף כח, ר"ל ובאו "כולם" בברית יחד ויש להם דין צבור, לכך אמרו נעשה ונשמע ושפיר התחייבו לקבל התורה אפילו שאינו קצוב, ואמר אמרו כאחד, ר"ל אפילו אם יש להם דין אחד וביחיד לא קני בדבר שאינו קצוב מ"מ פתחו וענו וקבלו התורה כיון שה' אחד והוא מלך העולם ושפיר חל עלינו הקנין דבמלך אינו שייך דבר שאינו קצוב כנ"ל, ובסיום ברוך הנותן ליעף כח נתכוין דעיקר הטעם דדבר שאינו קצוב לא קני דלא סמכי דעתו אם יוכל לקיים, וזה ל"ש כאן דה' הוא הנותן ליעף כח.

תורה צוה לנו משה. ר"ת צל"ם, והיינו בצל"ם אלהים עשה את האדם (בראשית ט"ו) שילמד תורת משה, כי התורה מזככת את האדם ועי"ז זוכה לצלם אלהים.

תורה צוה לנו משה וגו'. יל"פ עפ"י מאמרם ז"ל (סוטה כ"א ע"א) תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא, וזה מרומז באומרו תורה צוה לנו משה שהוא נוטר מצל"ת, וגם הר"ת מכוון להר"ת של תתברך לנצח צורנו מלכנו, ר"ל שתורה מצלת לנצח.

שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה. בפסחים (ק"ט ע"א) דרש ר"ל בשם ר' יהודה נשיאה שהקב"ה כבי' ידו פרוסה מתחת כנפי החיות לקבל תשובה מפני המוקטרג, וזש"ה שמע ה' קול "יהודה", היינו המימרא של רבי יהודה נשיאה כנ"ל, ועי"ז ועזר מצריו תהיה, שלא יוכלו המקטרגים להפריע קבלת התשובה.

שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך. אפשר לומר בדרך צחות דהנה מי שעוסק במשא ומתן יש לו שמחה בביתו שיש לו כל טוב, ולעומת זה בחוזן יש לו נושים ועגמות נפש ממסחרו,

ממליץ עליו, ומשו"ה כשאמרו עליו מלאכי השרת צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, "ישראל" מכונים בני עליה (עין פרמ"ג א"א סי' תרפ"ה בשם יע"ד), כלומר כאילו שלהם דייקא חסר משה, א"ל הקב"ה שלהם אינו חסר כי הוא חי וממליץ עליהם זכות, רק מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ללמוד גם עליהם זכות.

ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. י"ל עפ"י דברי הגאון מוילנא ז"ל שמי שירא את הש"י באמת, יראתו מתפשטת ופורצת החוצה גם לשאר בני"א, כמו כלי מלא משקה שניגר החוצה, ולדעתי נרמזו זה בקרא מלא ברכת ה', דמי שהוא באמת יר"ש אזי ים ודרום ירשה, היינו שמתפשט כמו ים.

וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש וגו'. ידוע דבני עליה מכונים בשם ישראל ויעקב רומז על הפחותים, והנה במס' פסחים (ק"י ע"א) א"י כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז, ועיין ברשב"ם דקאי אחול המועד, א"כ ודאי שבני עליה עושים גם חול המועד קודש, וממילא יוצא שהם מקיימים (בחו"ל) ימים טובים כמנין האותיות בט"ה, היינו ב' ימים דחג השבועות, ט' דחג הסוכות, וד' דפסח, והמוני העם המכונים "יעקב" שאצלם החול המועד אינו קודש, מקיימים ימים טובים כמנין אותיות "בדד", היינו ב' דשבועות, ד' דסוכות, וד' דפסח, וזש"ה וישכון ישראל, היינו בני עליה בט"ה, עין יעקב, אלו פשוטי העם אצלם הימים טובים רק כמנין בד"ד, ואמר הטעם אל ארץ דגן ותירוש שהם שקועים בגשמיות לכך החוה"מ אין קודש.

וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב וגו'. דהנה יסוד גדל בחיזוק הדת בעת הגלות שאנו נמצאים ופזורים בין האומות, הוא שלא להתערב עמהם ח"ו, ולא ללכת בדרכיהם ומנהגיהם ולהבדל מהם בתכלית הריחוק, וכמו שמצינו שגזרו חז"ל במס' ע"ז (ל"ה ע"ב) על פתן ושמן משום הרחקה. וכמו שמצינו שאמר בלעם (במדבר כ"ג ט) הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, וז"א וישכון ישראל בטח, מתי שוכן ישראל בטח ביהדותו, כשבדד עין יעקב, והוא בבחי' עם לבדד ישכון.

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויבך לך ואתה על במותימו תדרוך. אפשר לומר דהנה מה שישיראל נוצחים את האומות כשנלחמות אתם, אינו נצחון טבעי שנגזר מחמת מלחמתם עמהם, דבאמת תשועת ישראל הוא ע"י ה' יתב"ש בחי' ה' ילחם לכם (שמות י"ד י"ד), ומה שה' מסבב שגם הם נלחמים לפעמים, היא רק כדי להטעות אויבי ישראל שיחשבו שגם ישראל הם תחת הטבע ויצאו למלחמה נגדנו, ואז ה' מוסרם בידנו, וזהו אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה', ולא בכלי זין, מגן עזרך הוא יתב"ש שמו

והוא כשואל ואשר חרב גאותך, שלפעמים עושים פעולה גשמית, ע"ז אמר ויכחשו אויבך לך, שהוא רק להטעותם שיחשבו שאתה לוחם בדרך הטבע ויצאו נגדך למלחמה, ועי"ז ואתה על במותימו תדרוך. וענין זה יש לרמוז בפסוקי פר' בשלח (י"ג י"ז) ולא נחם אלהים דרך ארץ, היינו שהש"י אינו מתנהג עם ישראל בדרך הטבע רק בדרך ניסי, ומה דכתיב (שם פסוק י"ח) וחמושים עלו בני ישראל, ופירש"י מזוינים, אף שלא נצרכו לכך הוא רק למען וירדפו מצרים אחריהם (שם י"ד ט') לכך עלו מזוינים כנ"ל.

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' ואשר חרב גאותך ויכחשו אויבך לך. י"ל פ' הפסוק עפ"י מה שמובא בספד"ק החילוק בין עזרה לישועה, שעזרה נקרא אם הנזק לעזרה עושה מעט והמצילו עוזר לו, משא"כ ישועה בא רק מהמושיע בלבד בלי עזרת הזקוק לו, ופרשנו בזה מה שאנו מבקשים הושענא אדון המשיע הושענא, היינו הושענא אדון המושיע בבחי' מושיע בלי אתערותא דלתתא, כי באמת בלתיך אין להושיע שגם האתערותא דלתתא אין אנחנו יכולין לעשות ללא עזרתו ית"ש.

והנה אף שבאמת השי"ת הוא העושה הכל בלתי עזרתנו, מ"מ עושה השי"ת שלמראת עין יהיה נראה כאילו אנחנו גם עוזרים, והטעם הוא כמו שמובא בספד"ק דבאמת הי' יכול הקב"ה להיטיב לנו בשכר טוב גם בלא בריאת העולם, רק כדי שלא נבוש בקבלת השכר שיהיה כנהמא דכסופא ברא הקב"ה את העולם ונתן לנו עול התורה והמצוות, וכדאי בירושלמי פ"ק דערלה האי מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכלי באפיה, ובזה פרשנו הפסוק (יואל ב' כ"ז) ואכלתם וגו' אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם, רצ"ל אשר עשה "עמכם" ר"ל מה שנראה שעושה ביחד עמכם כאילו אתם מסייעים, זה להפליא כי באמת אין אנו עושים כלום, רק למען ולא יבושו עמי לעולם שלא יהי' נהמא דכסופא, נברא העולם שיוכל לקיים מצוות השי"ת ולא יהא אכיל מלאו דיליה רק מן המגיע לו, והנה עוד טעם יש שצריך פעולתנו, משום שהמסטין אינו מסכים ומוחה שישולם שכר מבלי מעשינו, ולכן צריך להיות בשיתוף מעשינו וזה מה שנקרא "עזר" כנ"ל, וזה מרומז בתהלים (קכ"א א) אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי, פי' "ההרים" אלו המסטינים כדאי' במס' סוכה (נ"ב ע"א) דיצה"ר נקרא הר, וזש"א מאין יבוא "עזרי", כיון שהם מסטינים שצריך להיות דווקא ע"י פעולות האדם, ואמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ, שלכך ברא הקב"ה את העולם כנ"ל, כדי שיהא נראה כאילו הוא ע"י אתערותא דלתתא, וזה גם מרומז בפסוק מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ (תהלים ל"ז כ"ג) פי' דבאמת הכל מה', רק ו"דרכו", מה שנראה שהאדם עושה, יחפץ, פי'

דלא היה בו חטא, וכן בזיונא ל"ש גביה כיון שלא כהתה עינו ולא נס ליחו ולא חל אצלו שינוי גם במותו (כרש"י שם), אין לחשוש שיחול בו שינוי לאחר זמן מכיון שהוא כחי, ע"ד אמרם ז"ל (ספ"ק דסוטה) משה רבנו לא מת, וזש"ה ולא ידע איש את קבורתו, ר"ל טעם קבורתו עד היום הזה, וזה שאמר ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, אומרו "שנה", היינו כבן שנה שלא טעם טעם חטא ולא שייך משום כפרה, לא כהתה עינו ולא נס ליחו ע"כ ל"ש טעמא דבזיונא, ע"כ לא ידעו הטעם.

ועלינו להאמין שהוא חי ומה שהיה הוא שיהיה, ולא נסתלק לע"ע רק מעוה"ז, והנה בגמ' (ב"ב י"ז ע"א) חשיב למשה רבנו ע"ה בהדי ששה שלא שלטה בהן מלאך המות ומתו בנשיקה, וזשה"כ (תהלים י"ז י"ד) ממותים ידך ה' ממותים מחלד חלקם בחיים, פי' ממותים ידך ה', היינו שמות בנשיקה, ממותים מחלד, "חלד" לשון זמן (כ"פ במצודות שם), היינו שלא נתפרד רק מחלד לזמן, אבל חלקם בחיים נצחי.

ולא ידע איש את קבורתו. אמרו חכמינו ז"ל (יבמות צ"ז ע"א) כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר וכו', מאי קרא וחכך כיון הטוב הולך לדודי מיישרים דובב שפתי ישנים, וזשה"כ (תהלים מ"י) בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא, פי' כיון שבשרתי בקהל רב לא יכלא שפתי בקבר, והנה כל זה כשהאנשים שמים לב ע"ז, אבל באם ח"ו אין משימין לב לעשות רצון חכם להיות שפתותיו דובבות ברום חביון עוזם, אז אבד הוא ח"ו, וע"ז נאמר (ישעי נ"ז א) הצדיק אבד ואין איש שם על לב, וזה שאמר הכתוב ולא ידע איש את קבורתו, כי התורה נקראת תורת משה כדכתיב (מלאכי ג' כ"ב) זכרו תורת משה עבדי, והוא על לב בני' שלומדים ועוסקים בה, לכך שפתותיו דובבות. וזהו שאמרו חכז"ל (סוטה י"ד ע"א) שלחה מלכות הרשעה וכו' הראנו היכן משה קבור, נחלקו לשתי כיתות אותן שעמדו למעלה נדמה להם למטה, למטה נדמה להן למעלה, לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. היינו האנשים שעלו למעלה במדרגה בתורת משה, נדמה להם למטה, היינו שמושה חי והוא למטה בעולם, ורח"ל אלו אשר היו למטה שקועים בהבלי עוה"ז בחי' למטה, להם היה נדמה שמושה למעלה בשמים.

ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו. אפשר לומר דהנה יצר במילואו יו"ד צד"י רי"ש והאותיות האמצעיות שבמילוי הוא יד"ו, וסופי תיבות של המילוי הוא שם שד"י ית' המורה שאומר לצרותינו די (עיי' רש"י מקץ מ"ג י"ד והוא בזה"ק), וזה מה שמצינו במלחמת עמלק כאשר הרים משה את "ידו" וגבר ישראל (שמות י"ז י"א), שעמלק שהוא היצר נכנע על ידי שד"י ויהיה די לצרותינו הבאים ע"י היצר העולה ומסטיין ומקבל רשות להרע לבנ"א, (עיי' ב"ב ט"ז ע"א). וזה גם מה שמצינו

שכל חפץ ה' שיראה שנעשה באתרעותא דלתתא, ועפי"ז יתפרש הפסוק אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך וגו', פי' אשריך ישראל שישועתכם תהא בלי חבל משיח, מי כמוך עם "נושע" בה', בבחי' מושיע מקוב"ה ללא אתערותא דלתתא ומירוק העונות ע"י יסורין, ואמר מגן "עזרך", מה שנראה בבחי' עזר, והראי' "ואשר חר"ב, שלהצלחתם הם נצרכין לתפילות ע"ד בחרבי ובקשתי שמתרגמינן בבעותי ובצלולתי (בראשית מ"ח כ"ב), הוא רק למען גאווותך, שלא יבושו בנהמא דכסופא.

והנה מצינו שהשי"ת הבטיח ליעקב אבינו ע"ה (בראשית מ"ו ד) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, היינו אנכי ארד "עמך" מצרימה, כיון שמצרים מקום הערוה והטומאה אנכי אעלך בלי אתערותא דלתתא, ואמר "גם עלה", פי' שאעשה שיהא נחשב כאילו הם העלו את עצמם בזכותם באתערותא דלתתא הגם שהיו ערום וערי', מ"מ עשה השי"ת את שאינו זוכה כיוצא למען לא נבוש.

וזה גם נרמז בתהלים (קמ"ו ה) אשרי שאל "יעקב" בעזרו שברו על ה' אלהיו, פי' שאצל יעקב אבינו מצינו שעשה הקב"ה שיהא נראה בבחי' "בעזרו" היינו ע"י אתערותא דלתתא שהוא בחי' עזרה כדי שלא יהיה נהמא דכסופא ואמר שברו על ה' אלהיו, שגם בעזרה זו אתערותא דלתתא שברו על ה' אלהיו כי אלמלא עוזרו אינו יכול לו וזה שאמר עושה שמים וארץ, כל בריאת שמים וארץ היה מהאי טעמא שלא יהי' השכר נהמא דכסופא וכנ"ל.

ואתה על במותימו תדרך. י"ל בהקדם הפסוק (תהלים א' ג) אשר פריז יתן בעתו ועלהו לא יבול וגו', דהנה ידוע דאף שהיו להם לישראל כמה ישועות בגלות, לא היו בשלימות, אבל בביאת גוא"צ תהיה הישועה בשלימות, ולכן בעת"ו הוא ר"ת של ולירושלים עירך ברחמים תשוב, וכן ועלולמי עד תמלוך בכבוד, ואז יהיה הישועה בשלימות, וזש"א ועלהו לא יבול וגו', והנה ואתה על במותימו תדרוך ג"כ ר"ת בעת"ו, רומז שלע"ל תהי' הישועה בשלימות.

ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה, ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחו. והקשו המפרשים מדוע נאמר שנה בלשון יחיד, ותי' בשם המדרש משום שהיה במותו כבן שנה בלי חטא, וכדאיתא במס' יומא (כ"ב ע"ב) גבי שאול עה"פ (שמואל א' י"ג א) בן שנה שאול במלכו, שהיה כבן שנה שלא טעם טעם חטא, ואתיא כמ"ד במס' שבת (נ"ה ע"ב) שמרבע"ה מת בלי חטא. והנה במס' סנהדרין (מ"ו ע"ב) איתא שני טעמים על הקבורה אי משום כפרה אי משום בזיונא (עיי' ברש"י שלא יתבזה כשירקב ונבקע), והנה אם נאמר שמושה רבע"ה מת בלי חטא ל"ש לאמר שקברוהו משום כפרה כיון

(במדבר י"ג ט"ז) שהוסיף משה רבינו ע"ה אות י' ליהושע להנצל מיצר עצת מרגלים, כי המילוי של אות י' הוא "ידו" וע"י ניצולים מיצה"ר כנ"ל, ומשה רומז למטטרו"ן כדאיתא בספה"ק שכן משה ר"ת מטטרו"ן ש"ר הפנים, ומטטרו"ן עולה שם שד"י ששמו כשם רבו הממליץ טוב לישראל שיאמר השי"ת לצרותינו די. וזש"ה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את "ידיו" עליו, היינו בחינת הוספת אות יו"ד להושע כנ"ל, ובזה סמך את יהושע.

א"י ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו וגו'. י"ל דמצינו שיהושע היה עניו גדול כדא"י בתרגום יונתן (במדבר י"ג ט"ז) כד חמי משה ענותנותו קראו ביו"ד יהושע, וי"ל ברמז כי הר"ת של (תהלים קט"ז ו) דלותי ולי יהושע הוא יו"ד שהוסיף לו משה, ופירושו כיון שהחשיב עצמו לדל, לי יהושע, הוסיף לו אות י' וקראו יהושע. וזש"ה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו, פי' היו"ד עליו, ואות י' רומז לחכמה ודעת כידוע, ע"כ דשנים ורעננים יהיו ג"כ ר"ת יו"ד, והוא עפ"י אמרם ז"ל (שבת קנ"ב ע"א) תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין חכמה נתוספת בהם, ובקדושין (פ"ב ע"ב) יליף מהאי קרא דזקני ת"ח התורה עומדת להם בזקנותם. היוצא מדברינו שע"י ענוה זוכין לאות י' הרומז לחכמה, ובזה יתפרש הפסוק (ויקרא כ"א י') והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו, והוא עפ"י מ' דא"י במנחות (פ"ה ע"ב) דהרגיל בשמן זית חכמה מצויה בו, ולזכות לחכמה הוא ע"י יר"ש כמש"נ (תהלים קי"א י') ראשית חכמה יראת ה', וליר"ש זוכין ע"י ענוה שנאמר (משלי כ"ב ד') עקב ענוה יראת ה', ולכך נאמר בו ומילא את ידיו, פי' יו"ד במילואו, שהוא ר"ת של דלותי ולי יהושע, שיחזיק עצמו בענוה שידע אעפ"י שדלה אני מן המצות לי יהושע במתנת חנים.

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וגו'. י"ל הכונה דהנה הרמב"ם בפ"ז מהל' יסודות כ' מה הפרש יש בין נבואת משה לשאר נביאים, (א) כל הנביאים במראה או בחלום ומשה מתנבא והוא ער ועומד, ועפ"י פי' שזה שנאמר ולא "קם" נביא בישראל כמשה שיתנבא בקימה. (ב) כל הנביאים התנבאו על ידי מלאך לפיכך רואים במשל וחיידה ומשה רבינו פה אל פה אדבר בו שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו (עיי"ש ברמב"ם עוד חילוקים). ובזה נבוא לבאר הפסוק ולא "קם" נביא בישראל כמשה, ר"ל שיתנבא בקימה, והוא מפני ששכינה היתה מדברת מתוך גרונו, וכיון שהשכינה שאין לה סוף וקץ מדברת מתוך גרונו, א"כ ע"כ ראוי שמושה לא מות ועומד ומשמש כדא"י (סוטה י"ג ע"ב) והוא כדי שימליץ טוב בעדנו, וזש"ה "עוד" בישראל, ר"ל שהוא גם כהיום אתנו מטעם, אשר ידעו ה' פנים אל פנים ע"כ הוא עוד

בישראל.

והנה במס' נדרים (ל"ה ע"ב) איבעי בגמ' כהני אי הוי שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא וכמו"כ יש להסתפק בנביאים, וי"ל לפי"ז דאפילו אם נאמר ששאר נביאים הם בגדר שלוחי דידן כיון שהקול מדבר אליהם, משא"כ במשה שהיה "בו" ממש ששכינה היתה מדברת מתוך גרונו ע"כ הוא שלוחא דרחמנא. והנה לפי המבואר דמשה הי' בבחי' שליח דרחמנא יוצדק היטב מה שמובא בספה"ק דהטעם ששייבר משה את הלוחות הוא כדי שיהיה לישראל בחטא העגל דין פנויה, דנתינת הלוחות היו בבחי' נתינת הקידושין, וזה ניחא רק אם נאמר דהוי שלוחא דרחמנא ואז הוי רק שליח להולכה לקדש את ישראל, ועד שלא מסר לידם הלוחות לא נתקדשו, ושפיר מהני שבירת הלוחות, אבל אם נאמר דמשה היה שלוחא דידן, נמצא שהוא שליח לקבלה ותיכף כשקיבל הלוחות מהקב"ה אנו מקודשין ודינינו כאשת איש ולא היה מועיל מה ששייבר אח"כ הלוחות לדונינו כפנויה, וזה י"ל בסיום התורה לכל האותות והמופתים אשר "שלחו" ה', דייקא שהיה שלוחא דרחמנא, והא ראיא לכל היד החזקה זהו שבירת הלוחות כמו שפירש"י, ועל כרחק שהיה שליח ה' וממילא היה לישראל בעגל דין פנויה ונוכל לתקן חטא זה.

והנה אי' בגמ' (ברכות ל"ב ע"ב) אמרה כנס"י לפניו רבש"ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל, א"ל גם אלה תשכחנה (וברש"י אלה, מעשי העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל), אמרה לפניו רבש"ע הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני, א"ל ואנכי לא אשכחך, ופירש"י אנכי זה מעשה סיני שנאמר בו אנכי ה' אלהיך, ושפיר ברא השי"ת העולם בשביל התורה שנקראת ראשית, כברש"י בראשית. ועפ"י יש לנעוץ סוף התורה בתחילתה, וזה שאמר ולכל היד החזקה וגו' אשר "עשה משה לעיני", "עשה" מלשון תיקון כדפירש"י עה"פ (בראשית א' ז) ויעש את הרקיע, "לעיני" רומז לחטא העגל שנעשה בחדשי תמוז אב שנקראו עינים כמבואר בס' בני יששכר (מאמרי חדשי תמוז אב מאמר א'), והיינו שתיקן חטא העגל ע"י שבירת הלוחות כנ"ל, ועי"ז שפיר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכמו שפירש"י בזכות התורה שנקראת ראשית, וכמו שמובא לעיל מגמ' ברכות דאלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך, ונגילה בעולמו שברא. ובזכות משה שייבא לגאלנו כמבואר באוה"ח הק' עה"פ (דברים ל"ג כ"א) ויתא ראשי עם בבי"א.

ולכל היד החזקה וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל. אי' בגמ' מנחות (ל' ע"א) דצריך לסיים כתיבת ס"ת "לעיני כל ישראל" באמצע שיטה, וי"ל בטעם הדבר עפ"י דאיתא במס' סופרים (פ"ט ה"ב) אשר הפסוק (ויקרא י' ט"ז) והנה דרש דרש

קדושים אף במצב של הסתר מודים ומהללים לשמו ית', וז"א כל גוים וגו' ויכבדו לשמך, הוא רק בזמן כי גדול אתה ועושה נפלאות ובאם לא אינם מכירים בגדולת הבורא, ואנחנו עמך אורך ה' אלהי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם אפילו כשעולם כמנהגו נוהג. וזשה"כ (תהלים צ"ו י) אמרו בגוים ה' מלך אף תכון תבל בל תמוט, ר"ל תפרסמו בגוים שיש להכיר מלכותו וגדלותו יתב' גם כשאנינו רואים גדולות ונפלאות, רק אפילו בזמן שעולם כמנהגו נוהג, והוא כשאף תכון תבל שיצרת בל תמוט בקיום העולם, גם אז אפשר לראות ולהודות בגדלות ה' יתב'. וזש"א לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים, ר"ל דהאותות והמופתים נצרכים רק לפרעה ולכל עבדיו, אבל ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ר"ל דישאל מתבוננים בגדלות הבורא בבראשית ברא אלהים שמים וארץ קיום העולם.

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובוהו, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. לנעוץ סוף התורה בתחלתה, י"ל עפי"מ שאיתא בספח"ק שהאדם יש לו שני עינים, בכדי שבאחד יראה גדלות הבורא ית"ש ובאחד יסתכל בשפלות עצמו, והנה מטבע הדברים הוא שמי שמתנהג כראוי ולא חטא קשה להיות שפל בעיניו, וכן להיפך מי שחטא קשה להסתכל באספקלריא המאירה גדלותו ית"ש, וזה החידוש שהיה אצל מרבע"ה אעפ"י שלא קם נביא כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים, ובכל זה ראה גדלות הבורא ית"ש, ואף שהיה במדרגה כה גבוהה עכ"ז היה שפל בעיניו, וזש"א ולכל המורא הגדול, וזה מחמת שפלותו, אשר "עשה" משה לעיני כל ישראל, "עשה" מלשון תיקון (עיין רש"י בראשית א' ז' עה"פ ויעש הרקיע), והיינו שתיקן שני המדרגות הסתכלות בשפלות עצמו, והתבוננות בגדלות ה', וזה נרמז באמרו "לעיני", ר"ל שני העינים הרומזים לשני הבחינות הנ"ל, וזש"א בראשית ברא אלהים ואי' במד"ר (א' ד') בזכות משה שנקרא ראשית, ברא אלהים את השמים, שמורים על גדלותו יתב' מטעם שאו מרום עיניכם (ישעי' מ' כ"ו), והארץ רומז על שפלות עצמו, מטעם כי עפר אתה (בראשית ג' ט), וזה בזכותו שתיקן שני המדרגות כנ"ל, ויאמר יהי אור, תורת משה שמביאה בכל עת לשתי המדרגות הללו ויהי אור.

ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. בראשית ברא אלהים וגו', וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. לנעוץ סוף התורה בתחלתה, י"ל בד"ז דידוע שאחד ממשפטי התנאים הוא שיהיה תנאי קודם למעשה ואם היה מעשה קודם לתנאי,

משה, והנה שורף, צריך לכתוב דרש קמא בסוף שיטה ובתרא בתחילת שיטה ב', וכתב שם בנחלת יעקב בשם מגלה עמוקות דכל אחד ואחד צריך לדעת שפנימיות תוה"ק רחבה מני ים ואין קץ וחקר לדרשות התורה וסודותיה, ואם דרש איזה דרוש או פשט אל תאמר שבאת לתכלית הדרש וגבולה רק תדע שאתה עומד בתחלתה וכפטיש יפוצץ סלע, ולכן הדרש השני בתחלת השיטה לרמזו שהוא רק מתחיל, ואפשר שהוא מרמז בגופא דקרא והנה שר"ף, ר"ת שישים רבוא פרצופים יש לכל אחד ואחד מהאותיות, נגד שישים רבוא ישראל שיצאו ממצרים (ואולי זהו כוונת דורשי רשומות שאמרו ישראל ר"ת יש שישים רבוא אותיות לתורה, וכבר הקשו ע"ז עיין שו"ת חות יאיר סי' רל"ה, ובחסד לאברהם (אזולאי) מעיין י"ב נהר י"א, ובמשנת אברהם על הל' ס"ת בהקדמתו), וזה שאנו אומרים בתפילתנו ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו, שאנו מרומזים באותיות התורה שהיא נצחית (עיין ש"ך פר' ויצא).

וזה י"ל בטעם הדבר שצריך לכתוב סוף התורה שהיא תיבות לעיני כל ישראל באמצע השיטה, לרמז שיש להאדם אף בשעת סיום התורה לידע שעדיין לא גמר את התורה, וכמו שפי' הגה"ק מברדיטשוב זצ"ל זי"ע ועכ"א הפסוק (ירמ' ל"א י"ט) הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים, שהוא מטעם כי מדי דברו בו בהש"ת ובתורתו, זכור אזכרנו עוד שיש לו עוד הרבה לעשות, ומעט מזעיר הוא מה שנעשה עד עכשיו, והנה לזכות לכך הוא ע"י עסקו בתורה שמלבשתו ענוה (עיין פ"ו דאבות) ושהיא שורש כל המידות טובות (עיין ע"ז כ' ע"ב) ועי"כ הוא מבין זאת, וכמו שנאמר בשם אור עולם הבעש"ט זי"ע ועכ"א פי' המשנה באבות (פ"ה מ"ג) סוב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה, פי' סוב ובלה בה בהתורה וממנה לא תזוע, ואמר שאין לך מדה טובה, ר"ל שאם אין אתה מרגיש שום עליה והתרוממות ע"י לימודך, ע"ז אמר הימנה, שזה שאתה עניו וחושב בעצמך שאין לך מדה טובה זה באה לך הימנה, מן התורה הק' שמלבשתו ענוה, וזהו מרמז דוד המלך ע"ה (תהלים קי"ט צ"ו) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, פי' אפילו כשמגיע לקץ לסיום התורה, התעורר לדעת שאין קץ וחקר לדרשות התורה ועדיין אנו עומדים רק בהתחלה, כי רחבה מצותך מאד ובכל אות יש שישים רבוא.

לכל האותות והמופתים אשר וגו' לפרעה לכל עבדיו וגו', ולכל היד החזקה וגו' לעיני כל ישראל. בראשית ברא וגו'. לנעוץ סוף התורה בתחילתה י"ל עפ"י שפירשתי הפסוק (תהלים פ"ו ט) כל גוים אשר עשית יבואו וגו' ויכבדו לשמך, כי גדול אתה ועושה נפלאות, וגו', אורך אדני וגו' ואכבדה שמך לעולם, דהנה ההבדל בין ישראל לאו"ה הוא דהאו"ה אין מודים ומכבדים לה' רק כשעושה אותות ונפלאות גלויים, ל"כ ישראל

אז אע"פ שתנאי בטל מעשה קיים כדאי' במס' קידושין (ס"א ע"א), והנה בגמ' שבת (פ"ה ע"א) דריש ר"ל מפסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום "ה"ששי, דתנאי התנה על ששי בסיון ליתן תורה שאם יקבלו התורה ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו ח"ו, הרי שהתנה הקב"ה קיום העולם בתנאי קבלת התורה, אכן במעשה בראשית הוי מעשה קודם לתנאי, דהוא התנאי היה רק ביום ששי וזה כבר אחרי בריאת שמים וארץ, וא"כ הדין דאע"פ שתנאי בטל דהיינו שלא יקבלו התורה ח"ו. מ"מ המעשה שהוא קיום העולם קיים, וזה י"ל ולכל המורא הגדול אשר עשה "משה", היינו במה שאמר (דברים ד' כ"ו) "העידותי בכם היום וגו' כי אבד תאבדון", שהוא מטעם שהתנה הקב"ה במעשה בראשית אם ישראל יקיימו התורה יתקיימו גם המה ואם לאו וכו', זה לא היה רק לעיני כל ישראל לזרזם כדי שיקיימו התורה, אבל באמת "בראשית" ברא אלהים השמים והארץ ואח"כ ביום הששי התנה כדרשת חז"ל הנ"ל, ובמעשה קודם לתנאי אע"פ שתנאי בטל מעשה קיים ואין חשש לקיום העולם, וזש"א וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, שאין חשש שתתבטל ואמר הטעם ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי, שרק אז התנה וכו'.

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. בראשית ברא וגו'. לנעוץ סוף התורה בתחלתה, אפשר לומר דס"ת משה לעיני כל ישראל הוא היל"ל, וידוע דהילל רומז למדת הרחמים, והיינו ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה, "עשה" לשון תקון כפירש"י (בראשית א' ז), ר"ל תיקוןם והמתקתם הוא ע"י משה לעיני כל ישראל שס"ת היל"ל, ר"ל לשתף רחמים למדה"ד ועי"ז נמתקין, והראיה לכך, מבריאת העולם (וכמו שפירש"י בראשית א' א) שמתחלה היה בדין וראה שא"א להתקיים בדין שיתפה במדת הרחמים, ונעוץ סופה בתחלתה, וז"ש (קהל ז' ח) טוב אחרית דבר מראשיתו, ר"ל הס"ת של תוה"ק שהם ס"ת היל"ל שהוא בחינת רחמים, מראשיתו, היינו מראשית התורה שמרומז בה ג"כ המתקת הדינים ברחמים. והנה היל"ל הוא גם ר"ת הייתי לישראל לאב כמאמר הכתוב בירמ' (ל"א ט'), היינו כי ע"י מדת הרחמים מרחם עלינו הש"י כרחם אב על בנים, וע"כ ר"ת כי הייתי לישראל לאב מכוון להר"ת של לטוב לנו כל הימים (דברים ו' כ"ד).

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. בראשית. לנעוץ סוף התורה בתחלתה, אפשר לומר הטעם דהלוחות נקראים לוחות העדות משום שהיו כתובים משני עבריהם (שמות ל"ב ט"ו) ומ"ם וסמ"ך בנס עמדו כדאי' במס' שבת (ק"ד ע"א), וזה עדות על התורה שהוא מן השמים ושהכל מתנהג ברצונו של הקב"ה, וזה י"ל מרומז במה

שאמר בלעם אשר יעשה העם הז'ה לעמך (במדבר כ"ד י"ד), "הזה" גימ' טו"ב, שיהיה עם טוב שמלאים באמונת אלהי עולם, וזה מכח לעמ"ך שהוא ר"ת לוחות כתובים משני עבריהם, וזה ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל, ג"כ ר"ת לעמ"ך, ובכח זה תתחזק האמונה בקרב ישראל, וזהו בראשית ברא אלהים.

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול וגו'. לנעוץ סוף התורה בתחלתה, י"ל עפ"י הידוע מעלת הצדיקים הגדולים אשר כל מה שעולים במדרגתם במעלות והשגות רמות חושבים שעבודתם אינה בשלימות ושהם עדיין בתחלת העבודה, וכמו שפי' בספ"ה ק הפסוק (תהלים ק"ח י"ט) פתחו לי שערי צדק וגו' זה השער לה' צדיקים יבואו בו, שצדיקים מבקשים להכנס לשער ה' בחושבם תמיד שהם בכניסה לעבודת ה', ודרך זה מצונו אצל מרבע"ה אעפ"י שהיה לו מסירות נפש בכל רגע עבור קדושת שמו ית', ירא לנפשו וחשב שלא התחיל עדיין בעבודת השי"ת, וזה ולכל היד החזקה, אף שהיתה ידו חזקה בעבודת השי"ת והגדיל לעשות, אעפ"י ולכל המורא הגדול, בעת הסתלקותו מעוה"ז היה מתירא מפחד הדין מחמת עונותיו, ואמר לעיני כל ישראל—בראשית, שזה היה לתועלת ולמסור השכל לעיני כל ישראל שיהיו תמיד בבחי' בראשית, היינו שעדיין לא עשו כלום ועומד בראשית העבודה, וע"י מדה זו ברא אלהים את השמים ואת הארץ, והוא עפ"י הפסוק (איוב כ"ו ז) תולה ארץ על בלימה, פי' בזכות היודע שהוא בלימה, כדאיתא בכי"ק של אאמו"ר וצל"ה.ה. וזש"א אשר עשה משה לעיני כל ישראל, בראשית, פי' שמדה זו של משרבע"ה הכנים והשריש בכל ישראל שידעו שעדיין לא עשו כלום ותמיד עומד בראשית הדרך, וזש"ה (לעיל ל"ג כ"א) וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון, ר"ל שעיקר חלקו של משרבע"ה הוא והאיש משה עניו מאד, ללמד את בני' שאחרי כל המצוות ומעשים טובים שסגלו, ידעו "ראשית לו" שעומדים רק בראשית העבודה.

הפטרה

אתם עוברים את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ. י"ל דהנה אותיות הירדן הם אותיות די"ן ה"ר הרומז להיצה"ר שנקרא הר (עיין סוכה נ"ב ע"א) והוא השטן המעורר דין, גם איתא בחז"ל (ב"ב קנ"ה ע"ב) שאוירא דארץ ישראל מחכים, וראשית חכמה יראת ה'. וזש"א להם אתם עוברים, פי' מעבירין ומבטלים את הירדן, היצה"ר המעורר דינים, ע"י לבוא לרשת את הארץ שבאים לא"י אשר עיני ה' אלהיך בה, ונמתק הכל.

ת' ו' ש' ל' ב' ע'